

Janez Cvirn

GOSPODARSKA POLITIKA CELJSKE OBČINE 1890—1914

Uvod

Liberalna občinska zakonodaja, ki je dala občinam ogromne pristojnosti (tako v samostojnem kot prenesenem delokrogu),¹ je bila že ob nastanku zastavljena nerealno, saj je bil obseg nalog v nesorazmerju z materialnimi zmožnostmi občin. Pri izvrševanju prenesenega in še bolj lastnega delokroga občin so namreč nastajali velikanski stroški, bistveno višji kot pred uvedbo občin, medtem ko so bili občinski prihodki relativno omejeni. Zaradi tega so nasprotniki nove občinske ureditve že od vsega začetka poudarjali, da je posledica prevelikih občin in preštevilnih nalog v zadevah lastnega delokroga (zlasti krajne policije) ta, da »srenje niso velikim poslom kos, ktere so jim naložili«, nasproti temu pa »javna nevarnost tako narašča, da je groza«,² in zlasti opozarjali na vedno slabši finančni položaj občin. Vendar njihove zahteve niso bile uslišane³ in vse do razpada monarhije se je finančni položaj občin iz leta v leto slabšal.

Občinska zakonodaja je štela za povsem normalno pokrivanje občinskih izdatkov iz občinskega premoženja, s katerim naj občine gospodarijo kar se da racionalno. Ker so nekatere občine stopile v ustavno življenje skoraj brez vsakega premoženja, so se morali občinski proračuni napajati še z drugimi viri, ki so jih občinski redi iz šestdesetih let označili s skupnim terminom: občinske doklade (Gemeindeumlagen). V ta okvir so spadale zlasti doklade na direktne in užitninske davke, ki so se proti koncu prejšnjega stoletja stalno zviševale. Po preliminarnih podatkih za leto 1884 je bilo od 10.504 občin v Cislajtaciji (brez Češke, Galicije in statutarjih mest) le 2108 občin brez takšnih doklad,⁴ njihovo število pa se je iz leta v leto manjšalo. Na drugi strani pa je bila prisotna tendenca zviševanja občinskih doklad. Čeprav je občinska zakonodaja limitirala najvišje možne doklade na direktne in užitninske davke (prekoračitev je moral odobriti deželni odbor oziroma deželna politična oblast), so se občinske doklade v povprečju stalno zviševale. Na Štajerskem so leta 1862 znašale v povprečju 12,3 % na direktne davke, leta 1880 pa že 22,3 %.⁵

Kot skrajno sredstvo za povečanje lastnih prihodkov so lahko občine predpisale tudi posebne občinske davke, ki niso spadali v kategorijo doklad na direktne in užitninske davke. Takšni samostojni občinski davki so eksistirali sicer že pred revolucijo 1848, vendar le kot izredno sredstvo pomoči.⁶ Z državnim občinskim zakonom iz leta 1862 je bilo določeno, da smejo občine pobirati takšne doklade le na podlagi posebnega deželnega zakona. Deželna občinska zakonodaja, ki je to načelo povzela, pa je določala tudi nekatere dovoljene oblike samostojnih občinskih doklad, kot npr. davek na pse, pristojbino za sprejem v domovinsko zvezo, užitnino na pivo in špirit in še nekatere druge.⁷ Vsi navedeni prihodki pa največkrat niso zadoščali za pokrivanje ogromnih in stalno naraščajočih občinskih izdatkov, tako da se je večina občin ob koncu

¹ Na splošno o tem; Jiří Klabouch: Die Gemeindeselbstverwaltung in Österreich 1848—1918, München—Wien, 1968.

² Slovenski Gospodar, 1. 10. 1874.

³ Velik nasprotnik liberalne občinske zakonodaje je bil tudi slovenski poslanec Mihael Hermann; Slovenski Gospodar 13. 3. 1873, 20. 3. 1873, 27. 3. 1873, 3. 4. 1873, 17. 4. 1873, 24. 4. 1873; 5. 2. 1874, 26. 2. 1874, 5. 3. 1874, 9. 4. 1874, 6. 8. 1874, 1. 10. 1874, 8. 10. 1874, 30. 11. 1874.

⁴ J. Klabouch, n. d., str. 118.

⁵ Prav tam.

⁶ J. Klabouch, n. d., str. 120.

⁷ Prav tam.

19. stoletja znašla v težavnem finančnem položaju. Že leta 1884 je bilo od 10.049 občin v Cislajtaniji (brez Češke, Galicije in statutarnih mest) le 1300 občin aktivnih, vse ostale pa so izkazovale izgubo,⁸ na prelomu stoletja pa se je finančni položaj občin še poslabšal. Občinske uprave so si iz finančnih zagat poskušale pomagati na različne načine, njihove možnosti pri iskanju finančnih injekcij pa so bile v primerjavi z možnostmi države omejene. Pri reševanju težkega finančnega položaja so se občine (ob skrbnem gospodarjenju z občinskimi premoženjem in pospeševanju obrti, trgovine in industrije) največkrat zatekale k zviševanju občinskih doklad na direktne in užitninske davke ter uvajanju samostojnih občinskih doklad izven te kategorije, na drugi strani pa so se bile prisiljene zadolževati pri različnih denarnih zavodih. Celotna gospodarska in finančna politika občin je bila v veliki meri odvisna tudi od različnih drugih (neekonomskih) faktorjev, ki so v nekaterih primerih tudi prevladali. Takšen primer nam nudi Celje, kjer so se od devetdesetih let prejšnjega stoletja v občinski gospodarski politiki močno odražala nacionalna nasprotja med obema v mestu živečima narodoma.

Gospodarska politika celjske občine

Celjska mestna občina je v ustavno življenje stopila s precejšnjim občinskim premoženjem,⁹ ki je pomenil dobro osnovo za financiranje občinskih izdatkov. Dodaten vir prihodkov so predstavljale občinske doklade na direktne in užitninske davke, pa tudi samostojne občinske davščine (Auflagen und Abgaben), ki niso spadale v kategorijo doklad na direktne in užitninske davke. Po celjskem občinskem statutu iz leta 1867¹⁰ je smela občina samostojno določati doklade na direktne davke le do višine 40 %; za 40—60 % doklade na direktne davke je morala pridobiti soglasje deželnega odbora, več kot 60 % doklade na direktne in več kot 20 % doklade na užitninske davke pa je moral sankcionirati deželni zbor z izdajo posebnega zakona. Deželni zakon je bil potreben tudi za samostojne občinske doklade izven kategorije direktnih in užitninskih davkov, in sicer tako za uvajanje novih, kot tudi za povišanje že obstoječih davkov te vrste. Zato se je višina in vrsta teh doklad spreminjala počasneje kot višina doklad na užitninske in direktne davke.

Od leta 1867 dalje je celjska mestna občina pobirala 50 % doklade na direktne in 15 % doklade na užitninske davke, ter 15 % užitnino na v mesto uvoženo pivo, konjak in špirit.¹¹ Medtem ko se doklade na užitninske davke v naslednjih letih niso bistveno spreminjale, so se doklade na direktne davke, ki so predstavljale glavni vir občinskih dohodkov, postopoma zniževale. Že leta 1873 jih je občina znižala na 35 %, leta 1884 pa na 32 %, kar nam kaže, da je bil finančni položaj celjske občine v tem obdobju izjemno ugoden.¹² Poleg doklad na direktne in užitninske davke je občina pobirala tudi nekatere (z deželno zakonodajo dovoljene) samostojne občinske davke, ki niso spadali v prvo kategorijo. Od šestdesetih let dalje je pobirala pristojbino za sprejem v domovinsko zvezo v višini 5 gld, ki jo je leta 1872 zvišala na 10 gld, ne glede na to, da je celjski občinski statut predvideval možnost do dvajset goldinarskih pristojbin.¹³ Po sprejetju zakona z dne 4. 12. 1881, ki je limitiral pristojbine za sprejem v domovinsko zvezo na 200 gld,¹⁴ se je tudi celjska občina odločila povišati navedeno pristojbino na najvišjo možno mero. Od leta 1863 je občina pobirala tudi davek na pse v višini 2 gld, ki ga je leta 1884 zvišala na

⁸ J. Klabouch, n. d., str. 122.

⁹ J. Orožen: Zgodovina Celja in okolice II., Celje 1974, str. 29—30; Thomas Fürstbauer: Cilli 1867—1892. Fünfundzwanzig Jahre selbständigen Gemeindegewesens, Celje 1892, str. 114—117.

¹⁰ Andreas Gubo: Geschichte der Stadt Cilli, Graz 1909, str. 384—398.

¹¹ Fürstbauer, n. d., str. 114; Orožen, n. d., str. 41.

¹² Prav tam.

¹³ Fürstbauer, n. d., str. 114; Gubo, n. d., str. 385 (člen 5 celjskega statuta).

¹⁴ Fürstbauer, n. d., str. 114; Orožen, n. d., str. 41.

4 gld in leta 1895 na 5 gld,¹⁵ leta 1884 pa je vpeljala še t. i. najemniški krajcar (Zinskreuzeraufgabe), nekakšen progresiven davek od hišne najemnine.¹⁶

Če vsemu temu dodamo še nekatere druge izredne prihodke, kot npr. dohodek od mitnine, ki jo je od sedemdesetih let dalje občina pobirala samostojno, nadalje dohodek od tržnice, sejmov in občinskih podjetij¹⁷ ter vsakoletna gotovinska darila Celjske mestne hranilnice za »občekoristne lokalne namene«,¹⁸ postane jasno, da je v sedemdesetih in osemdesetih letih občina razpolagala s precejšnjimi sredstvi, ki so na splošno zadostovala za pokrivanje stroškov sicer ambiciozno zastavljene občinske politike. Tako lahko označimo obdobje do konca osemdesetih let za čas velikanskega uspeha liberalne občinske uprave, za čas, v katerem se je Celje razvilo iz malega provincialnega gnezda v mesto v pravem pomenu besede. Zlasti v času župana dr. Josefa Neckermanna (1870—1893), ki si je z vsemi silami prizadeval za gospodarski in kulturni razvoj mesta (začetki turizma in ustanovitve Cinkarne 1873 sta njegova zasluga), je bilo veliko storjenega tudi za izboljšanje življenja v mestu:¹⁹ urbanistično zaključene ulice in trgi so se postopoma tlakovali, leta 1873 je bila v mestu vpeljana plinska razsvetljava, v letih 1884—1885 je bilo zgrajeno novo gledališče, leta 1882 se je odprl mestni muzej, pet let kasneje pa je mesto dobilo novo mestno (Gizelino) bolnišnico.

V sedemdesetih in osemdesetih letih je občini uspevalo, da je večino stroškov pokrila iz občinskega premoženja in ostalih rednih prihodkov, in le redko se je zgodilo (kot npr. pri gradnji mestnega gledališča), da je bila primorana najeti posojilo. Od konca osemdesetih let pa se je začela občinska gospodarska in finančna politika bistveno spreminjati. Napredovanje Slovencev od druge polovice osemdesetih let, ki se je kazalo na vseh nivojih družbenega življenja, in v zvezi z njim zaostrovanje nacionalnih odnosov med obema v mestu živečima narodoma, sta povzročila, da je postala občinska gospodarska in finančna politika instrument, s katerim je poskušalo celjsko nemštvo obvarovati »nemško posestno stanje« pred slovenskimi napadi. Od ustanovitve Južnoštajerske hranilnice 1889 dalje²⁰ so postajale reakcije celjskega nemštva na nove slovenske pridobitve vedno bolj radikalne in iracionalne²¹ ter v nasprotju z ekonomskimi koristmi občine kot celote. Tako je od devetdesetih let dalje glavna značilnost občinske gospodarske in finančne politike načrtno in vsestransko zaviranje slovenskega napredovanja v mestu (varovanje nemškega posestnega stanja), ki ji je vse ostalo podrejeno. In kot bomo videli ob boju za slovensko knjigarno in težavah pri gradnji Narodnega doma, si občina pri tem ne pomaga le z različnimi administrativnimi ukrepi in vplivanjem na nadrejene instance, temveč tudi z davčno politiko ter podporami Celjske mestne hranilnice in različnih obrambnih organizacij (Südmarke).

Boj za slovensko knjigarno

Kljub nasprotovanju celjske mestne občine je leta 1890 Zvezi slovenskih posojilnic uspelo dobiti koncesijo za tiskarno in licenco za trgovino s papirjem. Oba obrata je Zveza prepustila Dragotinu Hribarju, ki je v relativno kratkem

¹⁵ Fürstbauer, n. d., str. 115; isti: Cilli 1893—1907 (rokopis), Knjižnica Edvarda Kardačja (KEK) Celje, Ms 244.

¹⁶ Fürstbauer, n. d., str. 114—115; Orožen, n. d., str. 41—41.

¹⁷ Prav tam.

¹⁸ Prav tam; o Celjski mestni hranilnici na splošno: Janko Orožen: Denarništvo v Celju, Celje 1973; Aleksander Videčnik: Denarništvo v Celju, Celje 1989.

¹⁹ Fürstbauer, n. d., str. 83—113; Moritz Rüpschl: Bürgermeister Neckermann; v: Südsteiermark. Ein Gedenkbuch von Franz Hausmann, Graz 1925, str. 257—266.

²⁰ Slovenski Gospodar, 8. 8. 1889; 15. 8. 1889; Fürstbauer, n. d., str. 59—60.

²¹ Lep primer iracionalne reakcije je zavrnitev 200 K darila za občinski ubožni fond, ki ga je ob otvoritvi trgovine z železno Merkur (1900) občini podaril podjetnik Peter Majdič. Na tajni seji občinskega odbora dne 8. 6. 1900 je občinski odbornik Karl Mörtl ponudil občinskemu ubožnemu skladu 400 K, pod pogojem, da se Majdičev prispevek zavrne. Njegov predlog je bil enoglasno sprejet, saj so se vsi strinjali, da je Majdičevo darilo zgolj premišljena provokacija. ZAC, MOC, fasc. 13; zapisnik tajne seje občinskega odbora z dne 8. 6. 1900.

času razvejal založniško dejavnost do zavidljivega nivoja. V Hribarjevi tiskarni se je poleg Domovine in Ilustrovanega narodnega koledarja natisnilo precejne število slovenskih knjig, ki so si zaradi slabo razvitega slovenskega knjigotrštva na Spodnjem Štajerskem le s težavo utirale pot v domove slovenskih bralcev. Knjigarne po spodnještajerskih mestih so bile namreč izključno nemške in tudi Hribarju je licenca dovoljevala le prodajo papirja in pisarniških rekvizitov, svetih podob, molitvenikov in šolskih knjig za ljudske šole, izdanih pri državni založbi Šolska knjiga. Ker je bila za prodajo ostale literature potrebna knjigotrška koncesija, si je Hribar sprva pomagal s kršitvijo predpisov (leta 1893 je mestna policija kar dvakrat odstranila iz njegove knjigarne večje število slovenskih knjig),²² potem pa se je zadeve lotil po uradni poti.

Potreba po slovenski knjigarni v Celju je bila po pisanju Domovine iz leta v leto bolj pereča,²³ zato je Dragotin Hribar junija 1894 zaprosil celjsko mestno občino za podelitev knjigotrške koncesije.²⁴ V prošnji je poudaril, da v Celju sicer obstajajo tri knjigarne (s tem, da ima v svojih rokah dve koncesiji knjigarnar Fritz Rasch), ki pa nikakor ne morejo pokriti povpraševanja po slovenskih knjigah v južnem delu Spodnje Štajerske, saj prodajajo skoraj izključno nemško literaturo. Zaradi tega so Slovenci, ki tvorijo veliko večino prebivalstva v tem delu Štajerske, prisiljeni naročati knjige iz Ljubljane, kar je povezano z dodatnimi stroški. Čeprav si je Hribar zagotovil podporo okrajnih zastopov Celja, Vranskega in Šoštanja, je celjski občinski odbor njegovo prošnjo zavrnil; enako je storilo tudi štajersko namestništvo (3. 9. 1894), ki je v svoji odločbi ponovilo stališča celjskega občinskega odbora, češ da v Celju obstajata že dve knjigarni, ki prodajata tudi slovenske knjige, in da ima Dragotin Hribar prenziko izobrazbo.

Na takšno odločitev se je Dragotin Hribar pritožil na notranje ministrstvo in v pritožbi argumentirano izpodbijal oba glavna razloga namestništva. Glede trditve, da lokalne razmere (obstoj dveh knjigarn) ne dovoljujejo ustanovitve nove knjigarne, je poudaril, da gre za stališče mestnega sveta, ki

»je pa najmanj zmožen, črez to stvarno in nepristransko mnenje oddati. Celjski mestni svet obstoji izključno iz mož takozvane nemško-nacionalne stranke najostrejše vrste, in, lahko se reče, v celi Avstriji je znano, da niso skoraj v nobednem mestu Avstrije nacionalna in politična nasprotja tako huda, kakor ravno v Celji. Torej je očitvidno, da je nemško-nacionalna stranka, ki se po svoji mržnji zoper druge nemške narode še posebno odlikuje, odločno zoper vse in se bo zoper vse izjavila, kar bi koristilo ne-nemškemu ljudstvu, posebno pa še tako zelo sovražnemu drugemu narodu dežele, Slovincem... Na to mnenje celjskega magistrata se torej ne more nikakor ozirati, in to tem manje, ker prošena podelitev koncesije ni bila namenjena za mesto Celje, ampak, kakor sem v moji prošnji posebno naglaševal, služila bi potrebam slovenskega ljudstva na Spodnjem Štajerskem... Za to slovensko prebivalstvo, ki je s Celjem vedno v dotiki, in je posebno tudi v kupčiji na to mesto navezano, ni nobene knjigotržnice, med tem ko ima to tako malo številce nemškogovorečega ljudstva tri prodajalnice v Celji v porabo. K temu še pride, da za prodajanje proizvodov slovenske literature ni na celem Štajerskem nobene knjigarne, tako da nima slovensko ljudstvo, ki šteje 400.480 duš, nobene knjigotržnice«.

Na drug in kar malce žaljiv očitek, da za opravljanje knjigotrštva nima zadostne izobrazbe, je Hribar cinično pripomnil, da »stoji moje izobraženje najmanj na tisti stopinji, kakor drugih celjskih knjigotršcev; da, jaz imam trdno prepričanje, da se splošna omika zadnjih še dolgo ne povzdigne do površja moje omike«. In upravičeno je dodal:

»Čudim se, da se je takrat, ko so se tem gospodom celjskim knjigotrščem koncesije podeljevale, tako mala mera rabila glede na splošno izobraženost, da pa se rabi sedaj, ko prosim jaz za tako dovoljenje, tako ostra mera, kakor se gotovo nikdar ne rabi pri vprašanju za dovoljenje slične koncesije v državnem stolnem mestu, na Dunaju. Skoraj neumljivo je, zakaj se rabi ravno pri vprašanju splošne omike prosilca

²² ZAC, MOC, fasc. 66; št. 7642/1893; 7813/1893.

²³ Domovina, 16. 5. 1891.

²⁴ ZAC, MOC, fasc. 69; št. 6072/1894; celotna zadeva je združena v posebnem konvolutu, zato posameznih spisov ne navajam.

slovenske narodnosti tako ostra mera, kakor se ne rabi nikdar pri prosilcih nemške narodnosti, in se nikdar ni rabila«.

Ker tudi ministrstvo notranjih zadev ni upoštevalo Hribarjevih argumentov in je potrdilo odločbo štajerskega namestništva z dne 3. 9. 1894, se je akcija za pridobitev knjigotrške koncesije za nekaj časa ustavila, čeprav je Hribar še vedno poskušal v svoji papirnici prodajati slovenske knjige in revije. Tako je npr. leta 1899 mestni urad ponovno s policijo interveniral v njegovi papirnici in mu zaplenil precejšnje število slovenskih knjig in revij.²⁵ Boj za slovensko knjigarno pa se je z vso silo nadaljeval v desetletju pred prvo svetovno vojno, ko si je poskušala pridobiti knjigotrško (in tiskarsko) koncesijo Narodna založba. Leta 1905 se je namreč Zveza slovenskih posojilnic kot organizacijska in denarna centrala vanjo včlanjenih zadrug preimenovala v Zadružno zvezo, registrovano zadrugo z omejeno zavezo s sedežem v Celju, ki pa nase ni prenesla koncesije za tiskarno in licence za trgovino s papirjem. Spričo nevarnosti izgube tiskarske koncesije in licence za trgovino pa celjski Slovenci Zveze slovenskih posojilnic, na katero sta se glasili koncesija in licenca, niso ukinili, tako da je Zveza slovenskih posojilnic od tega leta dalje delovala kot posebno društvo z nalogo vodenja Zvezne tiskarne in Zvezne trgovine s papirjem.²⁶

Čeprav je bila od reorganizacije dalje Zveza slovenskih posojilnic povsem samostojno gospodarsko podjetje in v organizacijskem pogledu v nobeni zvezi z Zadružno zvezo, je zaradi prevzetega imena prihajalo do različnih nesporazumov, spričo katerih je poskušalo vodstvo Zveze prenesti koncesijo za tiskarno in licenco za papirnico na kakšno posebno ustanovo. S tem namenom se je v začetku leta 1908 ustanovila zadruga Narodna založba, katere namen je bil »pospeševati gospodarsko korist in podpirati izdelke zadržnikov s skupnim izdajanjem knjig, muzikalij, umetnin, časopisov, političnih, strokovnih in leposlovnih, z izvrševanjem knjigotrške, grafiško-artistiške ter tiskarske obrti, z založništvom knjig vseh vrst«.²⁷ Za izvajanje svoje raznovrstne dejavnosti pa je Narodna založba morala najprej pridobiti koncesijo za tiskarsko in knjigotrško obrt, kar je bilo v Celju izredno težko.

Neposredno po ustanovitvi in vpisu zadruge v register je vodstvo Narodne založbe (30. 3. 1908) nasloвило na štajersko namestništvo obsežno prošnjo za podelitev knjigotrške koncesije v Celju. Dr. Vekoslav Kukovec, predsednik Narodne založbe, je prošnjo utemeljil s podobnimi argumenti kot Dragotin Hribar štirinajst let poprej.

»Spodnje Štajersko šteje blizu pol milijona prebivalcev slovenske narodnosti. Duševna produkcija je s splošno kulturo na Spodnjem Štajerskem v zadnjem desetletju znatno napredovala. Zato je naravnost nekaj neverjetnega, naravnost anomalija, da pol milijona ljudi na Spodnjem Štajerskem doslej nima niti ene knjigarne. Spodnještajerski Slovenci si nabavljajo vsled tega vse svoje knjižne potrebščine izven dežele v Ljubljani. Na Spodnjem Štajerskem se nahajajo sicer nemške knjigarne, niti ena izmed teh se pa ne peča z založništvom slovenskih knjig, niti ena ne goji slovenske literature. Ker so pa vsled tega spodnještajerski Slovenci navezani pri nakupu slovenskih knjig na Ljubljano, pokrivajo od tamkaj svoje potrebščine tudi glede knjig tujih književnosti in kupujejo tudi nemške in druge tujejezične knjige, muzikalije in umetnine, bodisi izven dežele v Ljubljani ali pa dajejo zaslužek tujim agentom iz Dunaja in celo iz inozemstva. Ves knjižni promet je torej razpršen izven dežele in s tem tudi ves dobiček v ti stroki oddide v druge dežele. S tem pa se izredno ovira vsak napredek zlasti v praktični književnosti... Ta položaj je naravnost nevzdržljiv; zato se je pred nekaj meseci ustanovila na Spodnjem Štajerskem posebna zadruga, ki bi z založništvom in razpečevanjem knjig med slovenskim občinstvom na Spodnjem Štajerskem na eni strani čuvala interese slovenskih pisateljev, svojih članov, na drugi strani pa pospeševala gospodarstvene interese čitajočega občinstva z ureditvijo moderne knjigarne«.

²⁵ ZAC, MOC, fasc. 88; št. 9601/1899; poročilo mestne varnostne straže z dne 16. 10. 1899 s seznamom zaplenjenih knjig in revij.

²⁶ Zadruga, 1911, str. 60.

²⁷ ZAC, MOC, fasc. 122; št. 5625/1908; celotna zadeva je združena v posebnem konvolutu, zato posameznih spisov ne navajam.

Vendar tudi Kukovčevi argumenti niso prepričali štajerskega namestništva, ki je po skoraj enoletnem zavlačevanju z odločbo z dne 23. 1. 1909 zavrnilo zahtevo Narodne založbe z obrazložitvijo, da v Celju ne obstaja realna lokalna potreba za ustanovitev še tretje knjigarne. Zoper odločbo namestništva se je Narodna založba 15. 2. 1909 pritožila na trgovinsko ministrstvo in v njej ponovila svoje stare argumente, obenem pa opozorila na odločujoč vpliv celjske mestne občine pri negativni rešitvi njene vloge: »Istina je, da je bil odločilen za razsodbo glas celjskega občinskega sveta, na katerega se je namestnija preje obrnila in v katerem občinskem svetu sedi celjski knjigotržec Fritz Rasch, kateri je nacijonalen Nемеc in sam knjigotržec in je takorekoč sodil v lastni zadevi. Ne da bi mu predbacivali kake pristranosti, vendar opravičeno trdimo, da njegova sodba ne more in ne sme v poštev priti, ker je pač od nekdanj splošno veljavna *lex naturalis*, da nihče ne sme v lastni zadevi soditi«. Vendar trgovinsko ministrstvo tej pritožbi ni ugodilo in z odlokom z dne 15. 6. 1909 potrdilo razsodbo štajerskega namestništva.

V naslednjem letu je predložil občinskemu odboru prošnjo za podelitev knjigotrške koncesije Karl Goričar, ki je prevzel Zvezno trgovino s papirjem. O njegovi prošnji je razpravljaj občinski odbor na seji 3. 6. 1910 in sprejel enoglasni sklep, da se tretja (slovenska) knjigarna v mestu ne sme ustanoviti.²⁸ Na predlog dr. Augusta Schurbija je občinski odbor štajerskemu namestništvu skupaj z Goričarjevo prošnjo posredoval tudi statistiko knjigotrštva na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem, in v njej poudaril, da pride v Celju knjigarna že na 3400 ljudi, kar je bolje od razmer v Ljubljani, Mariboru, Gradcu ali Celovcu.²⁹ Tudi tokrat so bili argumenti občine, češ da lokalne potrebe ne dovoljujejo ustanovitve nove knjigarne v Celju, odločilnega pomena za štajersko namestništvo, ki je zavrnilo Goričarjevo prošnjo,

Tudi v naslednjih letih so Karel Goričar, Narodna založba in drugi slovenski podjetniki pridno vlagali prošnje za podelitev knjigotrške koncesije,³⁰ ki jih je štajersko namestništvo na podlagi negativnega mnenja celjske mestne občine zavračalo s podobnimi argumenti. Tik pred izbruhom prve svetovne vojne pa je Slovencem končno uspelo, in maja 1914 sta Goričar in Leskošek dobila knjigotrško koncesijo.³¹

Gradnja Narodnega doma

Če se je morala občina pri zavračanju prošenj za podeljevanje koncesioniranih obrti v veliki meri zanašati na štajersko namestništvo, pa je imela pri zaviranju slovenskega napredovanja v mestu na razpolago še različne druge možnosti, ki jih je nemalokrat izvajala v kombinaciji. Uporaba cele palete zaviralnih ukrepov je prišla do polnega izraza med gradnjo celjskega Narodnega doma, ki se je prav zaradi tega močno zavlekla.

²⁸ ZAC, MOC, fasc. 11; zapisnik seje občinskega odbora z dne 3. 6. 1910.

²⁹ Prav tam; po zbranih podatkih občinskega odbora je statistika knjigarn naslednja:

Kraj	Št. prebivalcev	Št. koncesij	Koncesij na preb.
Ptuj	4.300	1	4.300
Wolfsberg	4.900	1	4.900
Judenburg	5.000	1	5.000
Celje	6.800	2	3.400
Bruck a/M	7.600	1	7.600
Beljak	9.700	1	9.700
Leoben	10.300	2	5.150
Celovec	24.300	6	4.050
Maribor	24.700	3	8.230
Ljubljana	36.600	4	9.150
Gradec	138.100	11	12.550
Štajerska	1.400.000	22	63.632
Koroška	370.000	8	46.250
Kranjska	510.000	6	85.000

³⁰ ZAC, MOC, fasc. 11; zapisnik sej občinskega odbora z dne 3. 11. 1911, 5. 5. 1911, 2. 6. 1911 itd.

³¹ KEK Celje, Dnevnik Srečka Puncerjca, 1914; Ms 154/1, 2; J. Orožen (n. d., str. 248) napačno navaja, da so Slovenci v Celju dobili prvo knjigarno šele pred konec prve svetovne vojne.

Leta 1891 je dr. Ivanu Dečku v imenu Posojilnice uspelo kupiti za 25.000 gld t. i. Reitterjevo zemljišče na vogalu Ljubljanske ceste in Jožefovega trga, na katerem je Posojilnica nameravala zgraditi Narodni dom.³² Celjski občinski odbor je »z velikimi žrtvami, da bi ubranil napredek slovenskih prebivalcev in vzdrževal celjsko nemštvo«, takoj pokupil vse proste gradbene parcele v Celju³³ in istočasno sklenil zgraditi novo cesto od mesta do Otoka (Villenviertel) prav preko Reitterjevega zemljišča.³⁴ Še preden pa je občini uspelo vrisati nameravano cesto v mestni urbanistični načrt, se je Posojilnica pritožila na štajerski deželni odbor, ki je sklep občinskega odbora razveljavil. S tem se je »toraj Slovincem namenjena ljubeznivost Celjanom ponesrečila«.³⁵

Po začetnih ovirah in izdelavi načrtov³⁶ se je Posojilnica v začetku leta 1895 končno odločila, da začne z gradnjo Narodnega doma. Glede na visoko predračunsko vrednost stavbe (160.000 gld) in na določilo mitninskega reda za mesto Celje, da lahko občinski odbor v določenih primerih stranke oprosti plačevanja mitnine, je vodstvo Posojilnice v začetku februarja naslovilo na občinski odbor prošnjo za oprostitev plačevanja mitnine za gradbeni material.³⁷ Občinski odbor je prošnjo Posojilnice obravnaval na seji 15. 2. 1895 in na predlog mitninskega nadzornega komiteja sprejel sklep, da je treba za vsak voz gradbenega materiala plačati polovično mitnino. Na navedeni sklep se je Posojilnica 27. 2. 1895 pritožila na štajersko namestništvo in v obsežni pritožbi izpodbijala protislovensko naravnani sklep občinskega odbora. Po mnenju vodstva Posojilnice je sklep občinskega odbora v direktnem nasprotju s členom 18 zakona z dne 28. 8. 1891 (RGB1 140), po katerem so vsi pri prevažanju gradbenega materiala v mesta v času gradnje oproščeni plačevanja mitnin. To bi moralo veljati tudi za Celje, saj je znano, da se gradbenega materiala v mestu ne dobi. Če bi morala Posojilnica plačati za vsak voz gradbenega materiala mitnino, bi se predračunska vrednost stavbe bistveno povečala. Za 3000 voženj opeke bi morala npr. Posojilnica plačati 225 gld mitnine (8,5 kr za voz), za 4000 voženj peska skozi mostno in cestno mitnico 720 gld (18 kr za voz), za 1200 voženj gradbenega kamna 216 gld (18 kr za voz), da o voznjah za gradnjo potrebnega lesa, železja in cementa sploh ne govorimo. S tem pa bi se končna cena projekta bistveno povečala.

Čeprav je bil sklep občinskega odbora v nasprotju z interesi gradbenega razvoja mesta, je tudi štajersko namestništvo zavrnilo zahteve Posojilnice in v svoji odločbi z dne 18. 4. 1895 poudarilo, da je občina postopala zakonito in v skladu z mestno mitninsko tarifo iz leta 1894. Zato se je Posojilnica pritožila še na ministrstvo notranjih zadev (17. 6. 1895) in ga poskušala prepričati, da je občinski urad prekoračil svoje kompetence. Zaman. Tudi ministrstvo notranjih zadev je z odločbo z dne 10. 1. 1896 zavrnilo rekurz Posojilnice in potrdilo sklep mestne občine. Ta je v posebni okrožnici 29. 1. 1896 obvestila vse mitninske zakupnike, naj si beležijo vsak voz gradbenega materiala za gradnjo Narodnega doma. In že 12. 2. 1896 je mestni urad Posojilnici izstavil prvi račun za mitnino v skupni vrednosti 399,18 gld.

Ne glede na obvezno plačevanje mitnine, ki je povečalo predračunsko vrednost stavbe za nekaj tisoč goldinarjev, je gradnja Narodnega doma hitro napredovala. Od slavnostne položitve temeljnega kamna 8. 4. 1895 pa vse do konca leta 1896, ko je bila stavba zgrajena, so dela potekala brez večjih zastojev, medtem pa si je Posojilnica poskušala pridobiti koncesijo za restavra-

³² Domovina, 19. 12. 1891.

³³ Domovina, 16. 1. 1892.

³⁴ Domovina, 19. 12. 1891.

³⁵ Domovina, 7. 5. 1892.

³⁶ Domovina, je 3. 9. 1892 zapisala, da je načrte že izdelal »naš rojak prof. Pečnik v Gradcu«. Kasneje se je Narodni dom gradil po načrtih kranjskega deželnega arhitekta Vl. Hraskya.

³⁷ ZAC, MOC, fasc. 71; št. 2100/1895; celotna zadeva je združena v posebnem konvolutu, zato posameznih spisov ne navajam.

cijo v pritličnih prostorih Narodnega doma. Upravičena in pričakovana zahteva Posojilnice pa je ponovno naletela na gluha ušesa celjskega občinskega odbora, ki je poskusil na vsak način preprečiti podelitev koncesije.³⁸

Ko je celjski občinski odbor z odlokom z dne 3. 5. 1896 zavrnil prošnjo Posojilnice z dne 19. 3. 1896, češ da lokalne razmere ne dovoljujejo odprtja nove gostilne v Celju, se je vodstvo Posojilnice pritožilo (12. 5. 1896) na štajersko namestništvo v Gradec in v pritožbi posebej poudarilo napete nacionalne razmere v mestu, ki Slovincem onemogočajo normalno družabno življenje. Večina gostinskih lokalov v Celju je namreč nemških, zato v njih prihaja do različnih nacionalnih ekscesov. V zadnjih desetih letih je v gostilnah prišlo do številnih napadov na Slovence. Leta 1886 je Andreja Perca iz kavarne Pratter vrgel znani celjski pretepač Viljem Oechs, samo zato, ker je govoril slovensko. V noči od 1. na 2. julij 1890 so celjski turnarji v kavarni Central napadli dr. Alojza Krauta in Janeza Glaserja. Dne 9. marca 1894 so nemški študentje v kavarni Merkur zahtevali od Franca Drenika in Franca Kalana, da govorita nemško, potem pa so ju vrgli iz lokala. Spomladi 1895 je Karl Balogh v kavarni Schneid vrgel stotniku Prokopu Dimitrazinoviću kozarec vode v obraz, za kar je bil obsojen na 5 gld kazni. Konec septembra istega leta stá se v hotelu Nadvojvoda Ivan ob kozarčku pijače slovensko pogovarjala Filip Zupančič iz Ljubljane in Ivan Kapus. Pri sosednji mizi je sedel Eugen Negri, ki se je natakarku zadril: »Tragen Sie mir das Bier in das andere Zimmer, ich kann dieses windische Gerede nicht hören«. Za to žalitev je bil Negri obsojen na 5 gld kazni. Še bolj karakterističen pa je naslednji primer. Dr. Ivan Dečko, ki je hodil vsak dan opoldne v kavarno Merkur, da bi ob skodelici kave prelistal časopisje, je 15. 2. 1896 od lastnice kavarne Rose Artl prejel pismo prošnje, naj v bodoče ne zahaja več v njen lokal, ker mu ne more zagotoviti osebne varnosti. Ti in številni drugi primeri kažejo, je zapisala Posojilnica na koncu pritožbe, da Slovenci niso zaželeni v celjskih (pretežno nemških) gostilnah in hotelih, zaradi tega je zahteva za podelitev koncesije za gostilno in hotel v Narodnem domu še toliko bolj upravičena.

Štajersko namestništvo je pritožbo Posojilnice z odlokom z dne 4. 12. 1896 zavrnilo in v obrazložitvi izhajalo iz stališča celjske mestne občine, da v Celju ne obstaja lokalna potreba po novih gostinskih obratih in da tudi drugi člen posojilničnega statuta, ki definira namene Posojilnice, nikjer ne navaja »vzdrževanja društvene gostilne«. Ker se na ta sklep Posojilnica ni mogla več pritožiti, je 31. 12. 1896 prošnje za podelitev koncesije vložila celjska Čitalnica, ki je dobila v prostorih Narodnega doma društvene prostore. Dr. Ivan Dečko je v prošnji poudaril, da ima Narodna čitalnica v statutih predvideno vzdrževanje društvene gostilne in kavarne (člen 3), zaradi tega ni nobenih pravnih ovir za podelitev koncesije »za gostilno in kavarno«, z dovoljenjem prenočevanja gostov v »treh sobah v prvem nadstropju in desetih sobah v mansardi«. Občinski odbor je zahtevo Čitalnice obravnaval že na seji 8. 1. 1897, vendar se o zadevi ni mogel odločiti. Tri tedne zatem je Čitalnica na namestništvo naslovila zahtevo, naj nemudoma zahteva od občinskega odbora odgovor na njeno prošnje. Štajersko namestništvo je z dopisom z dne 6. 2. 1897 zahtevalo od občinskega odbora, naj se o zadevi odloči v najkrajšem možnem času, in na seji 19. 2. 1897 je občinski odbor sklenil Čitalnici ugoditi.³⁹ Tako so Slovenci po dolgotrajnih zapletih končno uspeli. Ne le, da so si sredi mesta zgradili veličastno narodno poslopje, v katerem so našla prostor vsa celjska slovenska društva, ampak so prišli tudi do prepotrebni gostinskih prostorov, v katerih so se lahko brez strahu zabavali.

³⁸ ZAC, MOC, fasc. 77; št. 3042/1896; celotna zadeva je združena v posebnem konvolutu, zato posameznih spisov ne navajam.

³⁹ ZAC, MOC, fasc. 7; zapisnik seje občinskega odbora z dne 19. 2. 1897; občinski odborniki so sprejeli prošnje Čitalnice po ostrih polemikah in z več kot tlesnim izidom (11 : 9) glasovanja.

Davčna politika

Zaviranje slovenskega napredovanja v mestu na eni in agresivna občinska politika krepitve nemškega posestnega stanja na drugi strani (gradnja novih ljudskih šol z nemškim učnim jezikom, gradnja Nemške hiše, podpiranje nemško-nacionalnih društev in organizacij) sta od devetdesetih let prejšnjega stoletja dalje pehala občino v vedno težavnejši finančni položaj, ki je bil pač posledica dejstva, da občinske moče pri gospodarskih odločitvah niso vodili ekonomski, temveč nacionalni interesi. Iz neugodne finančne situacije si je občinski odbor poskušal pomagati na različne načine (najemanje posojil, sprejemanje podpor nemških obrambnih organizacij pod določenimi pogoji),⁴⁰ nikoli pa ni pomislil na realno uskladitev občinskih investicij s finančnimi zmoglostmi občine. Posledica tega se ni kazala le v prenapeti davčni politiki občine (od srede devetdesetih let občinske doklade na direktne in užitninske davke stalno rasejo), temveč tudi v njeni protislovenski naravnosti.

Iz fragmentarno ohranjenih podatkov je razvidno, da je občina v letih 1900—1903 pobirala 40 % doklade na vse vrste direktnih davkov, 3 % doklade na hišnonajemniški davek, užitninski davek na vino in meso v skupni višini 3600 K letno in 2 vinarja užitnine na vsak hektoliter v mestu spitega piva.⁴¹ Kljub relativno visokim davkom je občinski proračun vsako leto izkazoval primanjkljaj, ki je leta 1901 znašal 75.955,35 kron, leta 1902 74.332,16 K in leta 1903 75.955,12 K. Tudi pri izdelavi proračuna za leto 1904 se je finančni odbor soočil z deficitom 100.861 K in ga, kot že tolikokrat poprej, nameraval pokriti z zvišanjem doklad. Od leta 1904 dalje bi naj po njegovem predlogu občina pobirala: 45 % doklade na zemljiški in hišni davek, 50 % doklade na splošni prihodninski davek, 60 % doklade na prihodninski davek denarnih zavodov, ki so dolžni polagati javne račune, 60 % doklade na rentni davek in davek od plač, 5 % doklade na hišnonajemninski davek in 1,5 K užitnine na vsak hektoliter spitega piva.⁴²

Znatno povišanje občinskih doklad, ki je bilo z določilom o 60 % dokladah na prihodninski davek denarnih zavodov naperjeno tudi zoper slovenske denarne zavode v mestu, je sprožilo na slovenski strani ostre reakcije. Zoper sklep občinskega odbora se je že nekaj dni po njegovem sprejetju pritožila celjska Posojilnica, ki je v obsežni pritožbi na deželni odbor poskušala dokazati, da je posledica visokih doklad v mestu slabo in preveč nacionalistično gospodarstvo mestne občine, ki iz občinskega premoženja podpira najrazličnejša nemška društva, namesto da bi sredstva porabila v občekoristne lokalne namene.⁴³ Vodstvo Posojilnice je deželni odbor opozorilo tudi na nezakonit in proti slovenskim denarnim zavodom naperjen sklep, ki določa različno višino doklad na prihodninski davek (50 % doklade na prihodninski davek obrtnikov in 60 % doklade na prihodninski davek denarnih zavodov), pa tudi na preambiciozno in nacionalno usmerjeno investicijsko politiko občine, ki je v nasprotju s finančnimi zmoglostmi mesta.

»Kaj se tiče prvih izdatkov za ova društva, ki imajo le namen zatirati slovenski in češki narod v prid nemškega, protestujemo zoper take izdatke kot enakopravni državljeni in davkoplačevalci te občine. Višja dekliška šola pa se tudi naj ne napravi v občini, ki je že itak v grozovitih stroških, ampak se naj tako osnovanje preloži na čas, kadar bojo finančne razmere dopustile to brez grozovitih gmotnih težav... Kaj je pa posebno protipostavno in zaradi česar se moramo največ pritožiti je, da se je določilo pri dohodninskem davku zastran raznih oseb po razni meri, namreč, da se mislijo obložiti prihodninski davek navadnih obrtnikov s 50 % in — pri denarnih zavodih pa na 60 %. —! Kaj takega je neuslišano. Prva stvar je, da so priklade iste za

⁴⁰ Subvencije Deutscher Schulvereina so bile vedno (kot npr. pri gradnji nove deške ljudske šole) vezane na pogoje, ki so občino silile v dodatne zadožitve. Npr. ZAC, MOC, fasc. 10; zapisnik seje občinskega odbora z dne 9. 11. 1906; 22. 3. 1907 itd.

⁴¹ ZAC, MOC, fasc. 9; zapisniki seje občinskega odbora z dne 25. 1. 1901; 30. 12. 1901; 19. 2. 1902; 30. 12. 1903; 30. 12. 1904.

⁴² ZAC, MOC, fasc. 9; zapisnik seje občinskega odbora z dne 30. 12. 1903.

⁴³ ZAC, MOC, fasc. 100, št. 156/1904.

vse osebe, ki plačajo kak davek. Vse to je tudi izraženo v členu 56 zgoraj navedene deželne postave. Po tem sklepu prizadeti ste skoro edino le podpisana Posojilnica in Južnoštajerska hranilnica; kajti celjska mestna Hranilnica vsako leto daje ogromno svoto od svojega čistega dohodka mestni občini in je tudi v letošnjem proračunu za 1904 postavljen znesek po 22.000 K kot prispevek mestne Hranilnice celjske k dohodkom. Vse druge osebe bi plačale le 50 % priklad od svojega prihodninskega davka, celjska Posojilnica in Južnoštajerska hranilnica pa 60 %! Kaj takega je popolnoma protipostavno in mi zatorej proti temu sklepu protestujemo«.

O pritožbi celjske Posojilnice, ki je na koncu zahtevala razveljavitev sklepa o različni višini doklad na prihodninski davek, brisanje nepotrebnih izdatkov iz proračuna in znižanje občinskih doklad »kakor so bile leta 1903«, je štajerski deželni odbor razsodil z odlokom z dne 6. 7. 1904, a potrdil vse proračunske postavke mestne občine.⁴⁴ Posojilnico pa je še posebej podučil, da člen 56 občinskega statuta ne izključuje različnih prispevnih stopenj za doklade na državne direktne davke.

Tako je od tega časa dalje občina pobirala relativno visoke občinske doklade,⁴⁵ zaradi česar so bili v Celju v desetletju pred prvo svetovno vojno življenjski stroški višji kot v Mariboru.⁴⁶

Občina in celjska Mestna hranilnica

Kljub protislovenski naravnosti občinske davčne politike, kot je razvidna iz pritožbe celjske Posojilnice zoper proračun za leto 1904, lahko rečemo, da je bila politika visokih davkov bolj posledica kot pa element zaviranja slovenskega napredovanja v mestu. Glavna podpora protislovenski politiki občinskega odbora pa je prihajala iz celjske Mestne hranilnice, ki se je od ustanovitve 1864 dalje razvila v enega izmed najpomembnejših denarnih zavodov na Spodnjem Štajerskem.⁴⁷ Ker je bila dolgo časa edini denarni zavod v mestu in bližnji okolici, so njeni skladi hitro rasli, čeprav je sprva dajala le hipotekarna in od leta 1870 tudi menična posojila. Z dajanjem posojil širšim krogom prebivalstva je začela šele leta 1885, ko se je v njenem okviru ustanovilo Kreditno

⁴⁴ Prav tam.

⁴⁵ ZAC, MOC, fasc. 11; zapisnik seje občinskega odbora z dne 28. 12. 1909; v prilogi zapisnika s proračunom za leto 1910 je pritožba dr. Jure Hrašovca, ki se v imenu Posojilnice ponovno pritožuje nad načinom pokrivanja občinskega primanjkljaja. »Gotovo je, da bi bile tako visoke doklade popolnoma nepotrebne, ako bi mestno občinsko gospodarstvo popolnoma odgovarjalo zahtevam občinskega reda, oziroma mestnega statuta, in bi se od občinskega odbora dovoljevali le taki izdatki, ki se smejo smatrati kot občinske potrebe... Izdatki v celjskem občinskem gospodarstvu rastejo od leta do leta in to nikakor ne v isti meri, kakor rastejo tudi občinske potrebe. Zvišanje doklad bi se v smislu zakona z dne 21. 4. 1867 smelo dovoliti le v izrednih slučajih, nikakor pa ne redno... Posebej poudarjamo, da je občinski svet celjski stalil v svoj proračun tudi prispevek za takoimenovani »Roseggerjev fond« društva »Deutscher Schulverein« po 2000 K ali več. Jasno je, da ta prispevek nikakor ne spada med potrebe celjske občine. »Deutscher Schulverein« vzdržuje šole izven okrožja celjske mestne občine in nikakor ne obstoji neposreden interes za to občino, oziroma njene prebivalce, da tako društvo podpira. Nikakor ni prezreti, da davkoplačevalci mestne občine celjske niso samo nemške narodnosti, ampak je med njimi veliko Slovencev... Iz tega sledi... da bi moralo veliko število celjskih davkoplačevalcev občutiti podporo bojnega in obrambnega društva druge narodnosti kot ne ljubo breme«.

⁴⁶ ZAC, MOC, fasc. 121; št. 4508/1908; v prošnji za povišanje aktivnostnega dodatka državnim uradnikom z dne 14. 1. 1907, navaja občina tudi naslednjo primerjavo cen med Mariborom in Celjem:

Tržna cena za kilogram (v vinarjih)

Predmet	Celje	Maribor
goveje meso	148—280	148—220
teletina	160—300	160—300
svinjina	160—220	160—220
dimljeno svinjsko meso	200—240	200—240
slanina	160—170	140—154
mleko (1 liter)	20	20
smetana	80	72
maslo	320	200—300
jajca (komad)	8—14	8—10
zelje (1 glava)	20—24	12—14
krompir (1 škač)	150	150
premog	240	250

Ob tem občinski odbor navaja, da je v Celju tudi konfekcijsko blago dražje kot v Mariboru, medtem ko je cena plina (30 v za kubični meter) tako in tako najvišja v Avstriji.

⁴⁷ Kot v op. 18.

društvo. Kakšna je bila vloga Mestne hranilnice v tem prvem obdobju, je težko presoditi (Slovenski Gospodar je leta 1882 opozarjal, »da so tam največ slovenskih kmetov s posestev zapodili, kder se nahajajo nemške hranilnice«),⁴⁸ vendar je dejstvo, da je od ustanovitve dalje delovala kot denarna ustanova mestne občine, kot ustanova, ki je z vsakoletnim dajanjem gotovinskih daril in po potrebi nizkoobrestnih posojil občini bistveno olajšala izvajanje ambiciozno zastavljene liberalne komunalne politike. Potemtakem je razumljivo, da je z zaostrovanjem nacionalnih odnosov v mestu od konca osemdesetih let dalje postala Mestna hranilnica glavni podpornik nemško nacionalne politike občinskega odbora,⁴⁹ zaradi česar je v letih pred prvo svetovno vojno prišla v nezavidljiv položaj.

Ceprav razpolagamo le s fragmentarnimi podatki, je evidentno, da je bila Mestna hranilnica za občino neusahljiv vir kapitala, vreča brez dna, iz katere so občinski odborniki redno zajemali sredstva za zaviranje slovenskega napredovanja v mestu. Ali kot je zapisal Narodni Dnevnik: »Celjska nemška šparkasa deluje v vsakem oziru kvarljivo za slovensko narodnost. Celjska nemškutarija v vsakem oziru skuša oškodovati Slovenstvu in ravno to nemškutarijo podpira nemška šparkasa izključno. Prvič s tem, da daje tem celjskim nemškutarjem ogromna posojila. Drugič pa tudi s tem, da deli čisti dobiček samo takim društvom, katerih glavni namen je vsenemška propaganda in uničevanje slovenstva.«⁵⁰ Že leta 1901 je mestna občina hranilnici dolgovala 1.222.445,44 K glavnice in 107.824,11 K obresti za skupaj 31 posojil, ki jih je občina v glavnem porabila za protislovensko naravnane akcije (nakupi prostih gradbenih parcel, adaptacija Nemškega dijaškega doma),⁵¹ leta 1909 pa je njen dolg znašal že 2.152.597,70 K za skupaj 42 posojil, medtem ko so obresti za zadnji dve leti znašale 169.509,65 K.⁵² Če pa k temu dodamo še to, da je Mestna hranilnica od leta 1879 dalje občini dajala vsakoletna gotovinska darila za občekoristne lokalne namene, ki so skoraj vedno presegali znesek 10.000 gld (v desetletju 1879—1889 je občina prejela od hranilnice 117.623 gld),⁵³ ne preseneča, da je vodstvo Mestne hranilnice 17. 2. 1913 občino obvestilo, da ji ne more dajati novih posojil, ker je že prevelik dolžnik.⁵⁴ Ne glede na to se v času prve svetovne vojne dolgovi občine pri Mestni hranilnici več kot podvojijo (občina posojila uporabljala za nakup obveznic vojnega posojila), zaradi česar se znajde celjska Mestna hranilnica po razpadu dvojne monarhije v izredno težavnem položaju, ki ga novim upraviteljem uspe sanirati šele v drugi polovici dvajsetih let.⁵⁵

Občina in nemške obrambne organizacije

Med nemškonacionalnimi obrambnimi organizacijami, ki so se začele pojavljati v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, je bila z razvojem v slovenskih deželah najtesneje povezana Südmarka, ustanovljena konec leta 1889 v Gradcu.⁵⁶ Društvo je bilo organizirano po vzoru Böhmerwaldbunda (1884) in Bund der Deutschen Nordmährens (1886), po statutih pa je bil njegov glavni namen gospodarska podpora nemško govorečega kmečkega in obrtniškega prebival-

⁴⁸ Slovenski Gospodar, 17. 8. 1882.

⁴⁹ Občina si je zagotovila neposreden vpliv na Celjsko mestno hranilnico že pri izdelavi njenih statotov, saj je člen 37 določal, da odbornike hranilnice (18 članov) voli občinski odbor, s tem, da je župan že po svoji funkciji član hranilničnega odbora. ZAC, MOC, fasc. 17; predsedstveni spisi za leto 1879; osnutek statuta Celjske mestne hranilnice.

⁵⁰ Narodni dnevnik, 13. 4. 1910.

⁵¹ ZAC, MOC, fasc. 200; št. 3141/1902.

⁵² ZAC, MOC, fasc. 128; št. 4779/1909.

⁵³ J. Orožen: Denarništvo v Celju, Celje 1973, str. 20.

⁵⁴ ZAC, MOC, fasc. 12; zapisnik seje občinskega odbora z dne 21. 2. 1913; fasc. 150; št. 2019/1913.

⁵⁵ J. Orožen, n. d., str. 42—43.

⁵⁶ Splošno o Südmarki glej: Eduard G. Staudinger: Die Südmark. Aspekte der Programmatik und Struktur eines deutschen Schutzvereins in der Steiermark bis 1914; v: Geschichte der Deutschen im Bereich des heutigen Slowenien 1848—1941; izdala: H. Rumpler in A. Suppan; Verlag für Geschichte und Politik Wien, R. Oldenbourg Verlag München, 1988. Friedrich Pock: Grenzwatch im Südosten. Ein halbes Jahrhundert Südmark, Graz—Wien—Leipzig, 1940.

stva v jezikovno mešanih področjih Štajerske, Koroške, Kranjske in Primorske. Poleg gospodarsko podpornih akcij v jezikovnih otokih je društvo že na samem začetku planiralo tudi kolonizacijo, ki jo je skoncentriralo na Šentilj z okolico, da bi ustvarilo nemški most do Maribora. Prve akcije v tej smeri so potekale v obliki seznanjanja potencialnih kolonistov v Avstriji in v rajhu z možnostmi nakupa posesti in dajanju denarnih pomoči nemškim kmetom, k neposrednemu kupovanju zemljišč pa je društvo pristopilo bistveno kasneje.

Delovanje Südmarke je bilo že od samega začetka usmerjeno predvsem varovanju in krepitvi nemškega posestnega stanja na (Spodnjem) Štajerskem, zaradi česar je imelo društvo v prvem obdobju prav v tej deželi največ pristašev. Krajevne skupine društva na Štajerskem so rasle kot gobe po dežju (celjska krajevna skupina se je ustanovila že spomladi 1890),⁵⁷ število članov se je iz leta v leto večalo,⁵⁸ zbrana sredstva so postajala vse večja in vedno več je bilo denarnih podpor za ogroženo nemštvo v slovenskih deželah.⁵⁹ Vpliv Südmarke na (Spodnjem) Štajerskem je izhajal tudi iz dejstva, da je pobuda za njeno ustanovitev prišla prav iz nemško nacionalnih krogov v deželi. Že pri njeni ustanovitvi je sodelovalo več državnih in deželnih poslancev iz Spodnje Štajerske (med drugimi tudi trije Celjani: dr. Josef Neckermann, dr. Richard Foregger in Julius Rakusch) in čeprav se je od preloma stoletja dalje vpliv politike (strank) na društvo nekoliko zmanjšal, si je Celje kot ustanovni član zadržalo svoj vpliv na društveno politiko preko lastnega predstavnika v glavnem vodstvu društva.⁶⁰

Od ustanovitve celjske moške krajevne skupine društva leta 1890, ki ji 1894 sledi še ženska krajevna skupina, vse do srede prvega desetletja dvajsetega stoletja v virih ne zasledimo kakršnihkoli nesporazumov med politiko celjskega nemštva in usmeritvami Südmarke. Nasprotno. Lahko rečemo, da je sodelovanje med njima več kot zgledno. Celjska mestna občina kot ustanovni član društva redno plačuje letni prispevek in leta 1900 omogoči ustanovitev Südmarkine knjižnice v prostorih magistrata,⁶¹ obe celjski krajevni skupini sta med najaktivnejšimi na Štajerskem (zaradi tega so glavni občni zbori društva kar trikrat — 1890, 1899, 1911 — v Celju), Südmarka pa od ustanovitve Nemškega dijaškega doma (1895—1896) dalje tudi finančno podpira nekatere akcije v Celju in okolici.

Po sklepu občnega zbora leta 1906, da se začne z načrtno kolonizacijo Šentilja in okolice in da se v ta namen razporedi večina društvenih sredstev, pride do prvih večjih nesporazumov, ki privedejo celjsko nemštvo v odkrit spopad z društvenim vodstvom. Kolonizacijska politika Südmarke, ki do konca leta 1908 osvoji in okolici že več kot tisoč oralov zemlje, postaja za celjsko nemštvo vedno bolj nesmiselna, še zlasti, ker v Celju in okolici nemška posest prehaja v slovenske roke. Zato Deutsche Wacht v komentarju slovenskega nakupa hotela Orosel v Dobrni in hotela Beli vol v Celju zapiše, da se aktivnost Südmarke ne bi smela omejevati na nakupe zemljiške posesti v Šentilju in Slovenskih goricah, temveč bi se moralo društvo usmeriti na zaščito nemške posesti povsod tam, kjer je ogrožena. »Was nützt es, wenn in St. Egidi Hunderttausende von Kronen ausgeworfen werden, um diese eine Gemeinde zu erobern, wenn inzwischen die bedrohten Sprachinseln des Unterlandes vom slavischen Meere verschlungen werden.«⁶²

⁵⁷ Deutsche Wacht, 19. 3. 1890; Staudinger, n. d., str. 132—140.

⁵⁸ Staudinger, n. d., str. 132—140; celjska moška in ženska krajevna skupina sta leta 1904 steli skupaj 277 članov, leta 1909 360 članov in leta 1910 389 članov.

⁵⁹ V letih 1895—1896 je Südmarka podprla akcijo za ustanovitev celjskega Nemškega dijaškega doma; ZAC, MOC, fasc. 19; predsedstveni spisi za leto 1895; dopis vodstva Südmarke mestni občini z dne 4. 8. 1895 itd.

⁶⁰ Na seji občinskega odbora dne 3. 1. 1890 so sprejeli sklep, da občina pristopi društvu kot ustanovni član; ZAC, MOC, fasc. 18; predsedstveni spisi za leto 1890; dopis občine na vodstvo društva z dne 16. 1. 1890.

⁶¹ ZAC, MOC, fasc. 13; zapisnik tajne seje občinskega odbora z dne 21. 9. 1900.

⁶² Deutsche Wacht, 26. 8. 1908.

Po mnenju lista so nacionalni nasprotniki spremenili taktiko. Že nekaj časa ni več bučnih sokolskih slavij, ob katerih je morala mesto ščititi vojska, zato pa so Slovenci vse sile vrgli na gospodarsko osvojitve mesta. Pri tem ne igra nobene vloge dejstvo, da je slovenski tabor v mestu razcepljen. Tako klerikalci kot liberalci (in njihovi denarni zavodi) združujejo svoje sile in sredstva, da bi osvojili mesto. Ob tem se zavedajo pomena Celja za nemštvo v »spodnjih deželah«: če pade Celje, padejo tudi manjše nemške trdnjave na jugu. S strani nemškega prebivalstva je bilo narejeno vse, kar je mogoče za obrambo nemškega posestnega stanja. Vendar celjski Nemci z lastnimi silami in sredstvi ne morejo preprečiti vseh napadov, ker nasprotnik operira z ogromnimi sredstvi. (V zadnjem času sta obe slovenski stranki v Celju investirali več kot 2 milijona kron za širjenje slovenske posesti v mestu). Zato je npr. v Graški ulici razmerje med slovenskimi in nemškimi hišami prišlo že na 13 : 19. Stanje je takšno, da potrebujejo celjski Nemci izdatno pomoč nemških denarnih zavodov in obrambnih organizacij. Ti pa na žalost vlagajo svoja sredstva le v okolico Šentilja, kot da je podeželje pomembnejše od mest. Po mnenju Deutsche Wacht so napadi Slovencev skoncentrirani predvsem na mesta, še zlasti na Celje, zaradi tega je tukaj obramba najpotrebnejša. Usoda spodnještajerskega nemštva, ki se bori za biti ali ne biti, se bo reševala prav v mestih, zato Deutsche Wacht izraža upanje, da bo vodstvo Südmarke že na bližnjem občnem zboru v Beljaku (7. 9. 1908) prišlo do pravih zaključkov.⁶³

Isto stališče zavzame tudi celjska krajevna skupina društva, ki pred občnim zborom s posebno resolucijo zahteva podporo nemštvu po mestih in trgih, ki so najbolj na udaru slovenske osvajalne politike:

»In der Erwägung, dass der Besitzstand der Deutschen in Steiermark nur gewahrt werden kann, wenn die deutschen Städte und Märkte des steirischen Unterlandes ihren deutschen Charakter bewahren; in Erwägung, dass die deutschen Orte des steirischen Unterlandes nur dann deutsch erhalten werden können, wenn ein Übergang des Realbesitzes in slovenische Hände verhindert wird, wenn die ansässigen deutschen Gewerbetreibenden in ihrem erschwerten Kampfe Unterstützung finden, wenn für neuen Zuzug deutscher Handels- und Gewerbetreibender Sorge getragen wird, und wenn mit allen Mitteln für den Nachwuchs eines deutschen Beamtenstandes im bedrohten Gebiete gesorgt wird; endlich in der Erwägung, dass durch die von der Sprachengrenze ausgehende Besiedlungstätigkeit des Vereines Südmark, welche sich dormalen auf die Dorfgemeinde beschränkt, die Mittel des Vereines unverhältnismässig in Anspruch genommen werden, wird die Hauptleitung aufgefordert, ihre Tätigkeit eingedenk des Leitspruches:

Den Brüdern im bedrohten Land
Wahrmühndes Herz, hilfreiche Hand

in Steiermark hauptsächlich den schwer bedrohten deutschen Orten des Unterlandes zuzuwenden und im allgemeinen die bisherige Besiedlungstätigkeit so weit einzuschränken, dass dabei die notwendige und keinen Aufschub erleidende Fürsorge für die bedrohten Orte des Kampfgebietes nicht vernachlässigt wird.«⁶⁴

Resolucija celjske krajevne skupine Südmarke, ki se neposredno dotika osnovne politike društva, glasno odmeva po (Spodnjem) Štajerskem in že nekaj dni po njenem sprejemu se v Celju pojavi tajnik Südmarke Heegger, ki po pogovorih z načelnikom celjske krajevne skupine dr. Ottom Ambroschitschem pritegne »upravičenim zahtevam Celjanov«. ⁶⁵ Resolucija celjske krajevne skupine Südmarke naleti na nerazumevanje le pri mariborskem nemštvu, ki je zainteresirano za gradnjo nemškega mostu do Maribora, in že 2. 9. 1908 Deutsche Wacht ostro napade Marburger Zeitung, ki se je izrekel zoper zahteve Celjanov. Deutsche Wacht pravi, da je resolucija celjske krajevne skupine le obupen klic na pomoč vsega spodnještajerskega nemštva, ki ga že preplavlja slovansko morje. Sestavljena pa je bila tudi zaradi tega, da se končno reši

⁶³ Prav tam.

⁶⁴ Deutsche Wacht, 29. 8. 1908.

⁶⁵ Prav tam.

principielno vprašanje, ali naj Súdmarka predvsem brani ogroženo nemško posest, ali naj pridobiva nazaj že izgubljeno. Zastopniki vseh spodnještajerskih skupin Súdmarke so se že v letu 1907 na zborovanju v Mariboru odločili, da je bolj kot osvajanje pomembna obramba (v času osvajanja Šentilja se je število Slovencev v Mariboru bistveno povečalo), enakega mnjenja pa je bil tudi nemški Spodnještajerski narodni svet in vse ostale spodnještajerske krajevne skupine društva, ki so se na zborovanju 30. 8. 1908 v Celju povezale v Súdmarkgau Súdsteiermark.⁶⁶

Na glavnem občnem zboru v Beljaku, ki se ga je iz Celja udeležil dr. Otto Ambroschitsch, je celjski predlog sprožil ostre polemike, ki so se končale s kompromisom. Večina delegatov je bila za nadaljevanje kolonizacije Šentilja, vendar je upoštevala tudi zahteve Celjanov, tako da so se sredstva za kolonizacijsko delo omejila na 150.000 K letno, od česar naj bi bilo 50.000 K namenjenih za podporo nemškemu obrtništvu po mestih in trgih na Spodnjem Štajerskem. Celjske zahteve so dobile potrditev tudi v sklepu, naj se ustanovi poseben posojilni fond, ki bo izključno namenjen kreditiranju tovarišev »na južnem bojnem področju«, pa tudi v odločitvi, naj bo eno izmed prihodnjih zborovanj društva ponovno v Celju.⁶⁷

Sklepi glavnega občnega zбора v Beljaku so po pisanju Deutsche Wacht zadovoljili vse predstavnike krajevnih skupin in tudi celjsko nemštvo je bilo zadovoljno, četudi njegove zahteve niso bile povsem upoštrevane. Pa vendar zadovoljstvo ni trajalo dolgo. Slovenski gospodarski bojkot, ki se je intenziviral po znanih dogodkih v Ptujju, je celjsko nemštvo utrjeval v prepričanju, da je slovensko napredovanje na gospodarskem področju v nenehnem porastu, medtem ko ostaja vloga nemških obrambnih organizacij pri nemški samopomoči nespremenjena. Stopnjujoče se, dolgo časa zadrževano nezadovoljstvo s politiko Súdmarke je s podvojeno močjo izbruhnilo pred občnim zborom društva leta 1910 v Linzu, ko je celjsko nemštvo ponovno načelo vprašanje osnovne usmeritve Súdmarke. Neposredno pred občnim zborom je Deutsche Wacht v dveh člankih podrobneje osvetlila svoje poglede na kolonizacijo Šentilja in okolice in poudarila, da načelno ne nasprotuje kolonizacijskemu delu na jezikovni meji, vendar je glede na stanje ogroženosti spodnještajerskega nemštva veliko bolj pomembno varovanje in širitev nemške »realne posesti« v jezikovnih otokih, pri čemer pride v poštev tudi naseljevanje obrtnikov in trgovcev.⁶⁸ Nemški jezikovni otoki so namreč most med Baltikom in Jadranom, zaradi tega bi morala biti glavna ost Súdmarke naperjena k njihovi krepitvi, tudi na ta način, da bi jih obdali z nemškimi kmeti.⁶⁹

Na občnem zboru Súdmarke je razprava potekala v smislu zahtev celjske Deutsche Wacht in sprejeti sklep, da se za namene kolonizacije nasploh (ne samo za Šentilj) odobri največ 250.000 K, se je v veliki meri pokrival z zahtevami celjskega nemštva.⁷⁰ Nezadovoljstvo s politiko Súdmarke pa je še vedno ostalo, saj so celjski Nemci menili, da društvo še vedno namenja preveč sredstev nekoristnemu kolonizacijskemu delu, medtem ko zanemarja ogroženo nemštvo v jezikovnih otokih. Na zborovanju celjske moške krajevne skupine Súdmarke marca 1911 so si bili vsi člani enotni, da se lahko nemški jezikovni otoki na Spodnjem Štajerskem ohranijo le na ta način, da se obdajo z vencem nemških okoliških občin (mestó svoje okolice ne more germanizirati, lahko pa je obratno), v mestih pa s pomočjo vseh slojev prebivalstva zavarujejo vedno šibkejšo plast nemškega obrtništvá.⁷¹ S podobnimi zahtevami pa so nastopili tudi na glavnem občnem zboru Súdmarke leta 1911 v Celju in na domačih tleh

⁶⁶ Deutsche Wacht, 2. 9. 1908.

⁶⁷ Deutsche Wacht, 12. 9. 1908.

⁶⁸ Deutsche Wacht, 20. 4. 1910.

⁶⁹ Deutsche Wacht, 4. 5. 1910.

⁷⁰ Deutsche Wacht, 11. 10. 1910.

⁷¹ Deutsche Wacht, 29. 3. 1911.

z njimi popolnoma uspeli. Eden izmed sklepov občnega zбора je bil namreč tudi ta, da se kolonizacijska dejavnost Südmarke v Šentilju omeji le na ohranjanje že pridobljene posesti in da se glavna pozornost posveti ogroženim jezikovnim otokom na Štajerskem, Koroškem in drugih področjih, kjer deluje društvo.⁷² To pa pomeni, da je celjsko nemštvo s svojimi zahtevami od leta 1908 dalje bistveno prispevalo k postopni prevladi ekspanzivnih, k jugovzhodu usmerjenih političnih in ekonomskih nemških koncepcij (Drang nach Osten), ki so postale v letih pred prvo svetovno vojno najpomembnejši element delovanja Südmarke.⁷³

Zusammenfassung

DIE WIRTSCHAFTSPOLITIK DER GEMEINDE CELJE (CILLI) UM DIE JAHRHUNDERTWENDE

Janez Cvirn

Die Stadtgemeinde Celje (Cilli) trat ins Verfassungsleben mit beträchtlichem Gemeindevermögen, das eine gute Grundlage für die Finanzierung der Gemeindeausgaben bedeutete. Eine Zusatzeinkommensteuer stellten die Gemeindezuschläge zu den direkten Steuern und zur Verzehrungssteuer dar, so wie auch selbstständige Auflagen und Abgaben.

Seit dem Jahr 1867 erhob die Stadtgemeinde eine 50 %-ige Umlage auf die direkten Steuern, einen 15 %-igen Zuschlag zur Verzehrungssteuer und eine Abgabe von Bier, Cognac und Spiritus, die in die Stadt eingeführt wurden. Während sich die Umlagen auf Verzehrungssteuer in den folgenden Jahren nicht wesentlich verändert hatten, wurden aber die Zuschläge zu den direkten Steuern, welche die Hauptquelle der Gemeindeeinkommen darstellten, stufenweise erniedrigt. Schon im Jahre 1873 wurden sie auf 35 %, in 1884 aber auf 32 % reduziert, was uns zeigt, daß die finanzielle Lage der Gemeinde in diesem Zeitraum äußerst günstig war. Neben den Zuschlägen erhob die Gemeinde auch einige andere selbstständige Auflagen und Abgaben, so wie z. B. die Gebühr für die Aufnahme in den Heimatverband die Hundesteuer, die Zinskreuzerauflage u. a. Wenn wir zu diesen noch einige andere außerordentliche Einkommen hinzufügen, so wie z. B. die Mautgebühr, die Markt- und Messogelder und Einkommen von der Gemeindeunternehmen, so wie die alljährlichen Bargeldgeschenke der Stadtparkasse für sogenannte »gemeinnützige lokale Zwecke«, wird uns ganz klar, daß die Gemeinde in den siebziger und achtziger Jahren über beträchtliche Mittel verfügte, die im allgemeinen für die Deckung der Ausgaben der zwar ambitiös gestellten Gemeindepolitik genügten. So können wir diese Epoche bis zum Ende der achtziger Jahre als die Zeit des riesengroßen Erfolges der liberalen Gemeindeverwaltung bezeichnen, als eine Zeit, in der sich Celje aus einem kleinen Provinzialnest in eine Stadt im wahren Sinne dieses Wortes entwickelte.

In den siebziger und achtziger Jahren gelang es der Gemeinde die Mehrzahl der Ausgaben aus dem Gemeindevermögen und anderen regelmäßigen Einkommen zu decken und nur selten geschah es, daß die Gemeinde ein Darlehen aufzunehmen gezwungen war. Seit dem Ende der achtziger Jahre begann sich aber die Wirtschafts- und Finanzpolitik der Gemeinde wesentlich zu verändern. Der Fortschritt der Slowenen seit der zweiten Hälfte der achtziger Jahre, der sich auf allen Ebenen des gesellschaftlichen Lebens zeigte, und im Zusammenhang damit die Verschärfung der Beziehungen zwischen den beiden in der Stadt lebenden Nationalitäten, verursachten, daß die Wirtschafts- und Finanzpolitik der Gemeinde zum Instrument wurde, mit welchem das Cillier Deutschtum »die deutsche Besitzlage« vor slowenischen Angriffen zu bewahren versuchte. Seit der Gründung der Südsteirischen Sparkasse in 1889 wurden die Reaktionen des Cillier Deutschtums immer radikaler und standen sogar im Gegensatz mit den ökonomischen Interessen der Gemeinde.

Bei der Führung der Wirtschaftspolitik, welche für die Erhaltung der bestehenden Verhältnisse motiviert war, verfuhr die Stadtgemeinde mit verschiedensten Maßnahmen. So führte die Gemeinde seit dem Ende der achtziger Jahre (mit Unterstützung der steirischen Statthalterei) eine Politik der Nichterteilung der Gewerbecon-

⁷² Deutsche Wacht, 13. 9. 1911.

⁷³ Staudinger, n. d., str. 137.

cessionen den slowenischen Ersuchern, was sich besonders in dem zwanzigjährigen Kampf (1894—1914) um die slowenische Buchhandlung in der Stadt erwies. Eine ganze Palette der hemmenden Maßnahmen kam besonders beim Bau des *Narodni dom* (Nationalheim) zum Ausdruck, welcher gerade deswegen sehr verzögert wurde. Nachdem der slowenischen Sparkasse in der Stadtmitte ein Grundstück für den Bau des *Narodni dom* (1891) zu erwerben gelungen war, kaufte die Gemeinde alle freien Baugrundstücke in der Stadt auf (diese Politik setzte sie fort bis zum Ausbruch des ersten Weltkrieges). In der Bauzeit wurde dem Investor (der slowenischen Sparkasse) die Mautgebühr für jede Baumaterialfuhr angelegt, was natürlich die Kosten für einige Tausend Gulden vergrößerte. Dann aber verzögerte die Gemeinde für mehr als ein Jahr das Erteilen der Gastwirtschaftsgenehmigung dem *Narodni dom* und diese wurde erst nach zahlreichen Beschwerden und Intervention der steirischen Statthalterei bewilligt.

Solche und andere Maßnahmen trieben die Gemeinde in eine immer schlechtere finanzielle Lage, welche sie mit Erhöhungen der Gemeindeumlagen besonders aber mit den Darlehen bei der Stadt-Sparkasse zu retten versuchte. Diese wirkte seit ihrer Gründung (1864) als eine Finanzstiftung der Stadtgemeinde. Mit alljährlichen Bargeldgeschenken und nach Bedürfnis auch mit zinsenlosen Darlehen erleichterte sie wesentlich die ambitiös gestellte Kommunalpolitik. Mit der Verschärfung der nationalen Verhältnisse wurde sie aber zum Hauptunterstützer der deutschen Nationalpolitik des Gemeindegremiums, zum grundlosen Geldbeutel, woraus die Gemeinde regelmäßig die Mittel für die Hinderung des slowenischen Fortschrittes in der Stadt schöpfte. Schon 1901 betrug die Gemeindegeldschulden bei der Sparkasse 1.222.445 K. 1909 betrugen die Schulden 2.152.598 K, die Zinsen für die letzten zwei Jahre aber 169.510 K.

Natürlich konnte sich die Gemeinde auf deutsche Abwehrorganisationen, vor allem auf den Schutzverein Südmark anlehnen. Die Zusammenarbeit der Gemeinde und des erwähnten Vereins, bei dessen Gründung auch die Cillier dr. R. Foregger, dr. J. Neckermann und J. Rakusch mitwirkten, war bis zur Mitte des ersten Jahrzehntes des 20. Jahrhunderts mehr als vorbildlich. Nach dem Beschluß der Hauptversammlung in 1906 mit plangemäßer Kolonisierung von Sentilj (St. Agyd / St. Ilger) zu beginnen, kam es zu den ersten Mißverständnissen, die das Cillier-Deutschum in einen offenen Zusammenstoß mit der Vereinsleitung gebracht hatten. Den Cillier-Deutschen, die den slowenischen Fortschritt mit eigenen Mitteln nicht mehr verhindern konnten, schien die Kolonisierungspolitik der Südmark immer sinnloser, insbesondere, weil in Celje und deren Umgebung der deutsche Besitz in slowenische Hände zu übergehen begann. Darum waren sie der Meinung, daß sich die Tätigkeit der Südmark nicht nur auf Kolonisierung begrenzen durfte, sondern müßte der Verein den deutschen Besitz schützen, vor allem dort, wo er bedroht war. Mit diesem Anspruch trat das Cillier-Deutschum auf der Hauptversammlung in Villach in 1908 auf, wiederholt auch auf Versammlungen in Linz in 1910 und in Cilli in 1911, wo diese Forderung auch endgültig akzeptiert wurde.

VESTNIK KOROŠKIH PARTIZANOV

glasilo Osrednjega odbora koroških partizanov

Vestnik koroških partizanov — VKP izhaja v Ljubljani že od leta 1967. Iz organizacijskega glasila se je kmalu razvil v strokovno revijo, ki poleg zgodovine koroškega partizanstva obravnava tudi druga vprašanja iz zgodovine in sodobne problematike koroških Slovencev. VKP občasno z obsežnejšimi pregledi dopolnjuje tudi poročanje dnevnega tiska o drugih delih slovenskega zamejstva ter o splošni manjšinski problematiki v svetu.

Vestnik koroških partizanov lahko naročite pri njegovem izdajatelju in založniku: Osrednji odbor koroških partizanov, YU-61000 Ljubljana, Titova 123, p. p. 501.